

JACQUES STINKENS - ORGELPIJPENMAKERS B.V.
ZEIST - HOLLAND

Maarschalkwerweerd & Zoon in kerkorgels

Aldus luidt de letterlijke tekst van het bordje dat bevestigd zat bij de deur van het pand Zuylenstraat 14 te Utrecht alwaar, de orgelmakerij Maarschalkwerweerd & Zoon gevestigd was. Het pand bestaat nog, zij het verbouwd tot appartementen. Vanuit de achterdeur is het slechts enkele passen gaans naar de aartsbisschoppelijke kathedraal van Ste. Catharina, waar Michael Maarschalkwerweerd koorzanger was, soms ook als organist fungeerde en in 1903 een van zijn meesterwerken zo bouwen.

In 1853 werd in Nederland de bisschoppelijke hiërarchie hersteld. De katholieke emancipatie heeft voor de 19e eeuw ingrijpende maatschappelijke en culturele gevolgen gehad, waarvan in de architectuur de heroriëntatie op de gothiek wel het meest in het oog springt. Met name gedurende de tweede helft van die eeuw werden de ontwikkelingen in de katholieke kerkmuziek in belangrijke mate bepaald door het Caecilianisme van de Regensburgse school, dat zich heroriënteerde op het Gregoriaans en de meerstemmige koormuziek van de Nederlandse scholen, waarbij men de muziek van Palestrina als hoogtepunt beschouwde. Het Provinciaal Concilie van 1865 te Utrecht bepaalde dat in principe het orgel het enige muziekinstrument was dat in de kerk thuishoorde. Het moest dienen ter ondersteuning van de zang en mocht die beslist niet onderdrukken. Mede hierin zou wellicht een verklaring kunnen worden gevonden voor de relatief milde intonatie van veel Maarschalkwerweerd-orgels.

In onze eeuw raakten de 19e eeuwse kunststijtingen allens in de vergetelheid. Met name in de decennia na de tweede wereldoorlog bestond er zo goed als geen belangstelling meer voor. Veel neo-gothische gebouwen vielen onder de slopershamer en in andere gevallen werden de interieurs ingrijpend gewijzigd. De orgels van Maarschalkwerweerd waren veelal eenzelfde lot beschoren, want ook de 19e eeuwse orgelkunst werd niet meer begrepen. Sommige instrumenten werden gesloopt, andere aangepast aan de toen geldende normen van de neo-barok of aan de wensen die voortkwamen uit de liturgische vernieuwingen. Weer andere instrumenten bevinden zich momenteel in slechte staat.

Inmiddels is echter sinds enige jaren de herwaardering van de 19e eeuwse romanfiek ingetreden. Het is een verheugend feit dat een aantal Maarschalkwerweerd orgels reeds is gerestaureerd. Het in volle glorie herrezen 38-stemmen tellende drieklavierviers orgel in de O.L.V. Kerk te Zwolle uit 1896 mag wat dit betreft als pronkstuk dienen. Dat dit orgel niet in deze kalender is opgenomen is vanwege het feit dat het is gebouwd in een veel oudere kast.

Pieter Maarschalkwerweerd (1812-1882)

Pieter Maarschalkwerweerd werd geboren op 18 februari 1812 als zoon van de winkelier Machiel Maarschalkwerweerd en groeide op in het katholieke lagere

Maarschalkwerweerd & Zoon in kerkorgels

The above text once featured on a panel at the door to the Zuylenstraat no. 14 in Utrecht, where the organbuilder Maarschalkwerweerd & Zoon was established. The premises still exist, although converted into flats. From the back door it is just a few steps to the kathedraal van Ste. Catharina, seat of the archbishop, where Michael Maarschalkwerweerd sang in the choir, sometimes assisted at the organ, and in 1903 was to build one of his masterpieces.

In 1853 the episcopal hierarchy was restored in Holland. The Catholic emancipation had far-reaching social and cultural consequences in the 19th century, of which in terms of architecture the reorientation on the Gothic style was the most conspicuous. In the second half of the century in particular, developments in Catholic church music were largely determined by the so-called Caecilianism of the Regensburg school; this movement sought its inspiration in Gregorian chant and the polyphonic choral music of the Netherlands school, with the music of Palestrina as culminating-point. The Provincial Council held in Utrecht in 1865 determined that the organ was in principal the only musical instrument that belonged in the church. Its purpose was to support the singing and certainly not to dominate it. This fact could help to explain the relatively mild voicing of many Maarschalkwerweerd organs.

In our century the artistic achievements of the 19th century were gradually forgotten. In the decades after the second world war in particular they were almost totally neglected. Many neo-Gothic buildings were demolished and in other cases interiors were drastically altered. Many organs by Maarschalkwerweerd met the same fate, since the 19th century art of organ building was no longer appreciated. Some instruments were taken down, while others were adapted to the neo-Baroque ideals of the period or to the requirements of liturgical renewal. Other instruments that did survive are now in a state of deterioration. In recent years, however, a reappraisal of 19th-century Romanticism is evident. It is encouraging to record that a number of Maarschalkwerweerd organs have now been restored, with as *pièce de résistance* the 38-stop three-manual organ of the Onze Lieve Vrouwekerk in Zwolle (1896). This instrument is not included in the present calendar by reason of the fact that it is built in a much older case.

Pieter Maarschalkwerweerd (1812-1882)

Pieter Maarschalkwerweerd was born on 18th February 1812 as the son of the shopkeeper Machiel Maarschalkwerweerd; he grew up among the Catholic lower middle class of Utrecht. He learnt the craft of organ building with the celebrated Jonathan Bätz (1787-1849), becoming his foreman. As early as 1830 he is mentioned in the municipal register as an organ builder, but - a sign of the times - in 1839 as a bacon merchant. On 1st May 1840,

'Maarschalkwerweerd & Zoon in kerkorgels'

So lautet der Text des Schildes, das an der Tür des Anwesens Zuylenstraat 14 in Utrecht angebracht war, als sich dort die Orgelbauwerkstatt Maarschalkwerweerd & Sohn befand. Das Anwesen besteht noch, jetzt allerdings zu Appartements umgestaltet. Von der Hintertür sind es nur wenige Schritte bis zur erzbischöflichen Kathedrale Ste. Catharina, wo Michael Maarschalkwerweerd Chorsänger war und gelegentlich auch als Organist fungierte, und wo er 1903 eines seiner Meisterwerke bauen sollte.

Im Jahre 1853 wurde in den Niederlanden die bischöfliche Hierarchie wiederhergestellt. Die katholische Emancipation hat für das 19. Jahrhundert durchgreifende gesellschaftliche und kulturelle Folgen gehabt, wovon in der Architektur die Neoriorientierung an der Gotik wohl am meisten ins Auge fällt. Vor allem in der zweiten Hälfte des Jahrhunderts wurden die Entwicklungen in der katholischen Kirchenmusik in maßgeblicher Weise bestimmt durch den Caecilianismus der Regensburger Schule, der sich an der Gregorianik und an der mehrstimmigen Vokalmusik der Niederländer orientierte, wobei man die Musik von Palestrina als Höhepunkt ansah. Das Provinzialkonzil von Utrecht 1865 bestimmte, daß grundsätzlich die Orgel das einzige Musikinstrument wäre, das in die Kirche gehörte. Sie mußte der Unterstützung des Gesangs dienen und sollte ihm auf keinen Fall unterdrücken. Auch hierdurch könnte sich die relativ milde Intonation vieler Maarschalkwerweerd-Orgeln erklären.

In unserem Jahrhundert gerieten die Kunstprodukte des 19. Jahrhunderts in Vergessenheit. Vor allem in den ersten Jahrzehnten nach dem 2. Weltkrieg gab es dafür so gut wie kein Interesse mehr. Viele neugotische Gebäude fielen dem Abbruch zum Opfer, in anderen Fällen wurde das Innere durchgreifend verändert. Maarschalkwerweerd Orgeln hatten oft ein ähnliches Schicksal, denn auch die Orgelkunst des 19. Jahrhunderts fand kein Verständnis mehr. Einige Instrumente wurden beseitigt, andere angepaßt an die seinerzeit geltenden Normen des Neobarock oder an die Wünsche, die mit den liturgischen Neuerungen zusammenhingen. Wieder andere Orgeln befinden sich momentan in schlechten Zustand.

Inzwischen hat allerdings seit einigen Jahren eine Neubewertung der Romantik des 19. Jahrhunderts eingesetzt. Es ist eine erfreuliche Tatsache, daß eine Anzahl von Maarschalkwerweerd-Orgeln bereits restauriert wurde. Die in allem Glanz wiedererstandene Orgel mit 38 Registern auf drei Manualen in der Liebfrauenkirche in Zwolle von 1896 mag in dieser Hinsicht als Prunkstück dienen. Da diese Orgel in ein viel älteres Gehäuse gebaut wurde, ist sie in diesem Kalender nicht zu sehen.

Pieter Maarschalkwerweerd (1812-1882)

Pieter Maarschalkwerweerd wurde geboren am 18. Februar 1812 als Sohn des Kauf-

middenstandsmilieu van Utrecht. Het orgelmakervak leerde hij bij de beroemde orgelbouwer Jonathan Bätz (1787-1849), wiens meesterknecht hij werd. Reeds in 1830 staat hij in het bevolkingsregister vermeld als orgelbouwer, doch voor de tijd tekenend genoeg in 1839 als spekerkoper. Op 1 mei 1840 richt Pieter tezamen met Christiaan Stulting (1803-1881) een eigen orgelmakerij op onder de firmaanaam 'Stulting & Maarschalkerweerd'. Het bedrijf moest worden gevoerd onder politiek en sociaal-economisch minder gunstige omstandigheden. Met name in Utrecht waren juist in de jaren '40 de spanningen tussen katholieken en protestanten het hevigst. Ook van de katholieke kerkmuziekpraktijk, waarbinnen het orgel voornamelijk een continuofunctie had of diende ter vervanging van het orkest, gingen weinig impulsen uit om te komen tot een grote bloei van de orgelbouwkunst, waarin plaats kon zijn voor baanbrekende vernieuwingen. Het bedrijf bouwde dan ook vrij kleine orgels, nog in klassieke stijl naar de Hollandse traditie zoals overgeleverd door Bätz. Helaas is van hun werk vrijwel niets meer in oorspronkelijke staat bewaard gebleven. Sommige van hun instrumenten werden later door Michael Maarschalkerweerd met een klavier uitgebreid. Voorbeelden hiervan zijn het inmiddels gerestoreerde orgel in de R.K. parochiekerk H. Barnabas te Haastrecht uit 1845 (gebouwd met gebruikmaking van een ouder orgel), en het eveneens uit 1845 daterende orgel in de R.K. parochiekerk O.L.V. ten Hemelopneming te Houten. Naast nieuwbouw werden ook enkele belangrijke restauraties verricht, waaronder die van het orgel in de grote kerk te Breda.

In 1848 trekt Christiaan Stulting zich terug, zodat de firma ophoudt te bestaan. Daarna voert Pieter Maarschalkerweerd het bedrijf alleen verder. Uit de periode die dan volgt dient het goed bewaard gebleven instrument in de R.K. parochiekerk H. Maria Geboorte te Rump (1863) bijzondere vermelding. Het is mogelijk dat zoon Michael aan dit orgel reeds heeft meegewerkt. In ieder geval wordt het bedrijf vanaf 1865 gevoerd onder de firmaanaam 'Maarschalkerweerd & Zoon'. Pieter Maarschalkerweerd overlijdt op 22 juni 1882.

Michael Maarschalkerweerd (1838-1915)

Michael Maarschalkerweerd werd geboren op 24 december 1838 te Utrecht als zoon van Pieter en Everarda Maarschalkerweerd. Hij studeerde voor waterbouwkundig ingenieur en werkte daarna bij het Ministerie van Rijkswaterstaat. Toen hem een goede betrekking in Nederlands Oost Indië werd aangeboden weigerde hij deze echter, naar verluidt wegens gemoedsbezwaren, en koos voor het orgelmakervak dat hij van zijn vader leerde. Het is niet bekend wanneer hij precies in de zaak is gaan werken. Zoals gezegd bestaat de firmaanaam 'Maarschalkerweerd & Zoon' sinds 1865. In 1875 wordt de orgelmakerij gevestigd in het pand Zuylenstraat 14. Meerdere factoren hebben ertoe bijgedragen dat een goede reputatie kon worden

together with Christiaan Stulting (1803-1881), Pieter established his own workshop under the name 'Stulting & Maarschalkerweerd'. The firm had to be run under unfavourable political and socio-economic circumstances. In Utrecht in particular the tension between Catholics and Protestants was at its heights in the 1840'. Catholic church music, in which the organ was used mainly for continuo purposes or as a substitute for an orchestra, hardly offered the stimulation needed for the art of organ building to flourish in a climate of innovation. The firm therefore built rather small organs in the classical style, typical of the Dutch tradition handed down by Bätz. Unfortunately, hardly any of their work has survived in its original state. Some of their instruments had an extra manual added later by Michael Maarschalkerweerd. Examples include the now restored organ in the R.C. St. Barnabaskerk in Haastrecht, built in 1845 and including parts of an earlier instrument, and the organ of the same date in the R.C. parish church of Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming in Houten. Besides new instruments, several important restorations were carried out, including that of the organ in the Grote Kerk in Breda. In 1848 Christiaan Stulting withdrew from the business; although the firm as such came to an end, Pieter Maarschalkerweerd continued to work alone. From the subsequent period special mention should be made of the well-preserved instrument in the R.C. parish church of the Heilige Maria Geboorte in Rump (1863). It is possible that Pieter's son Michael already worked on this organ. As from 1865 at any rate, the firm traded under the name 'Maarschalkerweerd & Zoon'. Pieter Maarschalkerweerd died on 22nd June 1882.

Michael Maarschalkerweerd (1838-1915)

Michael Maarschalkerweerd was born on 24th December 1838 in Utrecht as the son of Pieter and Everarda Maarschalkerweerd. He studied water engineering and worked subsequently for the ministry responsible for the maintenance of dikes and waterways. But when offered a position of importance in the Dutch East Indies he refused - it is said for reasons of conscience - and turned to the craft of organ building which he had learnt from his father. It is not known precisely when he joined the firm. As mentioned above, the business name 'Maarschalkerweerd & Zoon' existed from 1865 onwards. In 1875 the workshop was opened in the Zuylenstraat no. 14.

Various factors contributed to the development of a good reputation, enabling the firm to become a flourishing business employing 22 workmen by about 1900. Michael Maarschalkerweerd was able to run the firm under much more favourable circumstances than his father. In numerous towns and villages new churches, monasteries or charitable institutions arose, all requiring organs. There was no lack of orders or money. Moreover, Michael Maarschalkerweerd was satisfied with nothing but the best, as is evident from the

manns Machiel Maarschalkerweerd und wuchs im Milieu des katholischen unteren Mittelstands von Utrecht auf. Den Orgelbau lernte er bei dem berühmten Orgelbauer Jonathan Bätz (1787-1849), dessen 'meesterknecht' er wurde. Bereits 1830 steht er im Einwohnerregister als Orgelbauer eingetragen, doch - für diese Zeit bezeichnend - 1839 als Speckhändler. Am 1. Mai 1840 gründet Pieter zusammen mit Christiaan Stulting (1803-1881) eine eigene Orgelbauwerkstatt unter dem Namen 'Stulting & Maarschalkerweerd'. Das Unternehmen mußte unter politisch und sozial-ökonomisch weniger günstigen Umständen geführt werden. Vor allem in Utrecht waren gerade in den 40er Jahren die Spannungen zwischen Katholiken und Protestanten sehr heftig. Auch von der katholischen Kirchenmusikpraxis, in der die Orgel vor allem eine Continuo-funktion hatte oder als Orchesterersatz diente, gingen wenige Impulse für eine Blüte der Orgelbaukunst aus, in welcher der Ort war für bahnbrechende Neuerungen. Die Werkstatt baute denn auch recht kleine Orgeln im klassischen Stil niederländischer Tradition, der von Bätz überliefert wurde. Leider ist von ihrer Arbeit fast nichts mehr in ursprünglichem Zustand bewahrt geblieben. Einige ihrer Instrumente wurden später von Michael Maarschalkerweerd durch ein weiteres Manual erweitert. Beispiele hierfür sind die inzwischen restaurierte Orgel in der Kath. Pfarrkirche St. Barnabas in Haastrecht von 1845 (gebaut unter Verwendung einer älteren Orgel) und die ebenfalls von 1845 datierende Orgel der Kath. Pfarrkirche Mariä Himmelfahrt in Houten. Neben Neubauten wurden auch einige wichtige Restaurierungen ausgeführt, darunter an der Orgel der Grote Kerk in Breda. 1848 zieht sich Christiaan Stulting zurück, sodaß die Firma erlosch. Danach führte Pieter Maarschalkerweerd die Werkstatt allein weiter. Aus der folgenden Epoche verdient die gut erhaltene Orgel in der Kath. Pfarrkirche Mariä Geburt in Rump (1863) besondere Erwähnung. Möglicherweise hat der Sohn Michael an dieser Orgel bereits mitgewirkt. Auf jeden Fall firmiert das Unternehmen ab 1865 als 'Maarschalkerweerd & Zoon'. Pieter Maarschalkerweerd starb am 22. Juni 1882.

Michael Maarschalkerweerd (1838-1915)

Michael Maarschalkerweerd wurde am 24. Dezember 1838 in Utrecht geboren als Sohn von Pieter und Everarda Maarschalkerweerd. Er studierte Wasserbau und arbeitete danach beim Ministerium für den Reichswasserbau. Als ihm eine gute Stelle in Niederländisch-Ostindien angeboten wurde, nahm er diese allerdings nicht an, angeblich wegen Gemütsbeschwerden, und wählte das Orgelbauhandwerk, das ihn sein Vater lehrte. Es ist nicht bekannt, wann er genau im Geschäft zu arbeiten begann. Wie gesagt besteht der Firmennamen 'Maarschalkerweerd & Zoon' seit 1865. 1875 wurde die Werkstatt im Anwesen Zuylenstraat 14 eingerichtet. Mehrere Faktoren haben dazu beigetragen

opgebouwd als gevolg waarvan de orgelmakerij kon uitgroeien tot een florierend bedrijf dat rond 1900 22 mensen in dienst had. Michael Maarschalkerweerd kon zijn bedrijf voeren onder veel gunstiger omstandigheden dan zijn vader. In tal van steden en dorpen verrees wel een nieuwe kerk, een nieuw klooster of gesticht, waar een orgel moest worden geplaatst. Opdrachten en geld waren er voldoende. Bovendien stelde hij de hoogste kwaliteitseisen aan zijn werk, hetgeen onder meer blijkt uit de toepassing van de meest duurzame materialen en degelijke constructies. In het bijzonder werd en wordt zijn intonatiekunst geroemd.

Michael Maarschalkerweerd maakt in 1913 de meesterknecht C.H. van Brussel tot zijn associé en overlijdt op 27 februari 1915. Op verzoek van zijn weduwe wordt het bedrijf onder de firmaam 'Maarschalkerweerd & Zoon' voortgezet door Van Brussel, en twee andere belangrijke meesterknechten C. Collard en J.J. Elbertse. In 1917 richt J.J. Elbertse een eigen orgelmakerij op die - inmiddels geleid door kleinzoon J.G.M.(Hans) Elbertse - te Soest in 1992 het 75-jarig jubileum mocht vieren.

Voor zover momenteel bekend heeft Michael Maarschalkerweerd 117 nieuwe orgels op zijn naam staan, waarvan er 42 min of meer gaaf zijn bewaard gebleven. Het eerste belangrijk opus dateert uit 1872 en stond in de inmiddels afgebroken St. Dominicuskerk te Utrecht. Het was een voor die tijd voor Nederland vrijwel modern instrument met een vrijstaande speeltafel. Thans bevindt het zich, zij het in gewijzigde staat en in een nieuwe kast, in de St. Laurentiuskerk te Bilthoven. De orgels die daarna worden gebouwd, Schiedam St. Jan de Doper (Havenkerk) 1875 en Leiden Hartebrugkerk 1877, lijken weer meer traditioneel van opzet (hoofdwerk, bovenwerk, vrij pedaal en klaviatuur voor in het midden), doch ook in deze instrumenten zijn reeds overblazende fluiten 8', 4', 2' en een Frans romantisch geïnspireerde intonatie toegepast.

Gedurende de periode die volgt worden invloeden uit de Franse en later ook de Duitse orgelbouw steeds manifest, al wordt de band met de oude Hollandse traditie, zoals overgeleverd door Bätz, nooit geheel verloochend. Belangrijke voorbeelden zijn: Sneek R.K. St. Martinus 1891 (wellicht het hoogtepunt in geheel zijn oeuvre), Delft Maria van Jesse (voorheen St. Jozef) 1893 (later gepneumatiseerd) en Amsterdam Concertgebouw 1891 (later zeer ingrijpend gewijzigd en op het moment van het schrijven van deze kalender in restauratie). Deze instrumenten hebben een vrijstaande speeltafel met combinatietreden, Barker machine, een crescendokast, Frans geïnspireerde intonatie van grondstemmen en tongwerken, nieuwe registers als Voix celeste en overblazende fluiten en de combinatie van Vox humana met tremulant op het recit. In zijn latere jaren zou Michael Maarschalkerweerd overgaan tot de toepassing van de rein pneumatische tractuur naar het systeem Weigle. Belangwekkend voorbeeld is het reeds genoemde orgel in

use of the most durable materials and sound constructions. The quality of his voicing in particular was and is highly spoken of.

Having appointed his foreman C.H. van Brussel as his partner in 1913, Michael Maarschalkerweerd died on 27th February 1915. Upon his widow's request the firm was continued under the name 'Maarschalkerweerd & Zoon' by Van Brussel and two other important foremen, C. Collard and J.J. Elbertse. In 1917 J.J. Elbertse established his own business which, under his grandson J.G.M. (Hans) Elbertse, celebrated its 75th anniversary in Soest in 1992.

As far as is known at present, Michael Maarschalkerweerd built 117 new organs, of which 42 have survived more or less intact. The first important opus dates from 1872 and stood in the now demolished St. Dominicuskerk in Utrecht. At the time it was for Holland a remarkably modern instrument with a detached console. It is now to be found, rebuilt and in a new case, in the St. Laurentiuskerk in Bilthoven. The next organs to be built, for St. Jan de Doper (Havenkerk) in Schiedam (1875) and the Hartebrugkerk in Leiden (1877), appear to be more traditional (hoofdwerk, bovenwerk, independent pedal and console centred in the front of the case); but in these instruments too harmonic flutes 8', 4' and 2' were employed, and a style of voicing inspired by French romantic organs.

During the succeeding period the influence of French and later German organ building too became gradually stronger, although the relation with the Dutch tradition as represented by Bätz was never renounced. Important examples are the R.C. St. Martinuskerk in Sneek (1891, probably his magnum opus), the Maria van Jessekerk (formerly St. Jozef) in Delft (1893, later fitted with pneumatic action), and the Amsterdam Concertgebouw (1891, later drastically altered and being restored as this calendar is compiled). These instruments have detached consoles with combination pedals, Barker levers, an enclosed division, French-style voicing of the foundation ranks and reeds, new stops such as the Voix celeste and harmonic flutes, and the combination of Vox humana and tremulant of the recit.

In his later years Michael Maarschalkerweerd began to employ pure pneumatic action according to the Weigle system. An important example is the above-mentioned organ in the Onze Lieve Vrouwekerk in zwolle (1896), which also features a general crescendo roller. This last period also includes the restored organs in the Augustijnerkerk in Dordrecht (1899), the St. Lambertus in Rotterdam/Kralingen (1900), the Paters Augustijnerkerk in Eindhoven (1906), the St. Nicolaasbasiliek in IJsselstein (1908) and the yet to be restored organ in the Kathedraal van St. Catharina in Utrecht (1903).

Also worthy of attention are the small organs, built for little village churches and chapels of monasteries of charitable institutions. In all their modesty, these little instruments excel in their majestic sound. Examples may be found in 't Joppe near Gorsseel (1889), Ursem (1894), Utrecht St.

gen, daß ein guter Ruf erworben wurde. Als Folge davon entwickelte sich die Orgelbauwerkstatt zu einem florierenden Betrieb, in dem um 1900 22 Leute beschäftigt waren. Michael Maarschalkerweerd konnte seinen Betrieb unter viel günstigeren Umständen führen als sein Vater. In zahlreichen Städten und Dörfern entstanden neue Kirchen, neu Klöster oder Einrichtungen, in denen eine Orgel aufgestellt werden sollte. Aufträge und Geld waren genügend vorhanden. Darüberhinaus stellte er höchste Qualitätsansprüche an seine Arbeit, was unter anderem aus der Verwendung von sehr dauerhaften Materialien und gediegenen Konstruktionen hervorgeht. Besonders wurde und wird noch seine Intonationskunst gerühmt.

Michael Maarschalkerweerd macht 1913 seinen 'meesterknecht' C.H. van Brussel zum Teilhaber und starb am 27. Februar 1915. Auf Bitten seiner Witwe wurde das Unternehmen unter dem Namen 'Maarschalkerweerd & Zoon' weitergeführt durch van Brussel und zwei andere wichtige 'meesterknechten', C. Collard und J.J. Elbertse. 1917 errichtet J.J. Elbertse seine eigene Werkstatt, die, inzwischen durch seinen Enkel J.G.M. (Hans) Elbertse geleitet, in Soest 1992 ihr 75-jähriges Bestehen feiern konnte.

Soweit bislang bekannt ist, hat Michael Maarschalkerweerd 117 neue Orgeln gebaut, wovon 42 mehr oder weniger gut erhalten geblieben sind. Das erste wichtige Opus datiert von 1872 und stand in der inzwischen abgebrochenen Kirche St. Dominikus in Utrecht. Es war ein für diese Zeit in den Niederlanden auffallend modernes Instrument mit einem freistehenden Spieltisch. Jetzt befindet es sich in geänderter Zustand und in einem neuen Gehäuse in der Kirche St. Laurentius in Bilthoven. Die danach gebauten Orgeln in Schiedam, St. Johannes der Täufer ('Havenkerk'), von 1875 und Leiden, Hartebrugkerk, von 1877 scheinen wieder traditioneller in der Anlage (Hauptwerk, Oberwerk, freies Pedal, Klaviatur vorne in der Mitte), doch auch in diesen Instrumenten sind bereits überblazende Flöten 8', 4', 2' und eine französisch-romantisch inspirierte Intonation zu finden.

In der folgenden Epoche wurden Einflüsse aus dem französischen und später auch aus dem deutschen Orgelbau stets deutlicher. Dabei wurde die Verbindung mit dem alten holländischen Orgelbau, wie durch Bätz überliefert, niemals ganz verleugnet. Wichtige Beispiele sind:

Sneek, St. Martinus (1891, vielleicht der Höhepunkt seines Oeuvres), Delft, Maria van Jesse (vorher St. Jozef, 1893, später pneumatisiert), und Amsterdam, Concertgebouw (1891, später durchgreifend verändert und während des Entstehens dieses Kalenders in Restaurierung begriffen). Diese Instrumente haben einen freistehenden Spieltisch mit Kombinationsritten, Barkermaschine und Schwellkasten, französisch inspirierte Intonation von Grundstimmen und Zungen, neue Register wie Voix celeste und überblazende Flöten sowie die Kombination von Vox humana und Tremulant im Schwellwerk. In seinem späteren Jahren ging Michael Maarschalkerweerd zur Anwendung der

de O.L.V. Kerk te Zwolle uit 1896, dat bovendien over een rolzweller beschikt. Uit deze laatste periode stammen voorts onder meer de gerestaureerde orgels in de Augustijnerkerk te Dordrecht uit 1899, de St. Lambertuskerk te Rotterdam/Kralingen uit 1900, de Paters Augustijnenkerk te Eindhoven uit 1906, de St. Nicolaasbasiliek te IJsselstein uit 1908 en het nog niet gerestaureerde orgel in de Utrechtse Kathedraal van Ste. Catharina uit 1903. Bijzondere aandacht verdienen de kleine orgels, gebouwd voor kleine dorpskerken en kapellen van kloosters of gestichten. In al hun bescheidenheid munten deze instrumentjes uit door hun grootse klank. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in 't Joppe bij Gorssel (1889), Ursem (1894), Utrecht St. Hieronymushuis (1895), en het inmiddels als koororgel in de Grote Kerk van Oss geplaatste orgeltje afkomstig uit het klooster van de Zusters van Liefde aan het Gasthuisplein te Zwolle uit 1891.

Echt grote orgels heeft Michael Maarschalkerweerd niet gebouwd. In dit opzicht is hij dus niet in het voetspoor getreden van zijn buitenlandse collega's als Walcker en Cavallé-Coll. Zijn grootste instrument, het enige met een 32-toel in het pedaal, was het 46 stemmen tellende Concertgebouworrel te Amsterdam. Daarna volgen de twee 38 stemmen tellende drieklaviers orgels te Delft en Zwolle.

Naast nieuwbouw kreeg het bedrijf ook belangrijke restauratieopdrachten, waaronder die van het orgel in de St. Bavo te Haarlem in 1905 en de Nieuwe Kerk te Amsterdam in 1912. Voorts is Michael Maarschalkerweerd nog als auteur verantwoordelijk voor menig publicatie. Het meest bekend geworden is zijn boek 'Over Orgels' uit 1907, dat tal van wetenswaardigheden over orgelbouw bevat.

Utrecht, Rijswijk 1992,

Paul Houdijk, [inleidende tekst]
voorzitter Katholieke Dirigenten- en Organisten Vereniging,
tweede organist R.K. Kathedraal van Ste. Catharina te Utrecht.

Jos Laus, [orgelbeschrijvingen]
adviseur Kath.Klokken & Orgelraad (K.K.O.R.)
dirigent/organist H. Bonifatiuskerk te Rijswijk.

Hieronymushuis (1895), and the choir organ in the Grote Kerk in Oss, originating from the convent of the Zusters van Liefde in Zwolle (1891).

Michael Maarschalkerweerd never built really large organs. In this respect he did not follow in the footsteps of contemporary foreign builders such as Walcker and Cavallé-Coll. His largest instrument, the only one with a 32' pedal, was the 46-stop organ in the Concertgebouw in Amsterdam. After this come the two 38-stop three-manual organs in Delft and Zwolle. Besides new organs, the firm carried out important restorations, including that of the organ in the St. Bavo in Haarlem in 1905 and the Nieuwe Kerk in Amsterdam in 1912. In addition, Michael Maarschalkerweerd was the author of many publications. The best-known is his book 'Over Orgels' of 1907, containing numerous interesting facts about organ building.

Utrecht, Rijswijk 1992

Paul Houdijk [introductory text]
Chairman Katholieke Dirigenten- en Organisten Vereniging,
Assistant organist R.C. Kathedraal van Ste. Catharina in Utrecht.

Jos Laus [organ descriptions]
Consultant Katholieke Klokken & Orgelraad,
Conductor/organist H. Bonifatiuskerk in Rijswijk.

rein pneumatischen Traktur nach dem System Weigle über. Ein wichtiges Beispiel dafür ist die schon erwähnte Orgel in der Liebfrauenkirche in Zwolle von 1894, die zudem über einen Rollschweller verfügt. Aus dieser letzten Periode stammen weiter die restaurierten Orgeln in der Augustinerkirche in Dordrecht (1899), der St. Lambertuskirche in Rotterdam-Kralingen (1900), der Kirche der Augustinier in Eindhoven (1906), der St. Nikolausbasilika in IJsselstein (1908) und die noch nicht restaurierte Orgel der Kathedrale Ste. Catharina in Utrecht (1903).

Besondere Aufmerksamkeit verdienen die kleinen Orgeln, die für kleine Dorfkirchen und Kapellen von Klöstern und Instituten gebaut wurden. In all ihrer Bescheidenheit bestechen diese Instrumente durch ihren großen Klang. Beispiele hierfür sind zu finden in 't Joppe bei Gorssel (1889), Ursee (1894), Utrecht, St. Hieronymushaus (1895), und das inzwischen als Chororgel in der Grote Kerk von Oss stehende Orgelchen aus dem Kloster der Schwestern der Liebe am Gasthuisplein in Zwolle (1891).

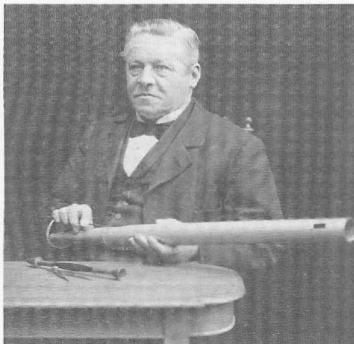
Wirklich große Orgeln hat Michael Maarschalkerweerd nicht gebaut. In dieser Hinsicht ist er nicht dem Vorbild seiner ausländischen Kollegen wie Cavallé-Coll oder Walcker gefolgt. Sein größtes Instrument, zugleich das einzige mit einem 32' im Pedal, war die 46 registrierte Orgel im Concertgebouw von Amsterdam. Danach folgen die zwei Orgeln mit je 38 Registern in Delft und Zwolle.

Neben Neubauten erhielt der Betrieb auch wichtige Restaurierungsaufträge, darunter den für die Orgel von St. Bavo in Haarlem 1905 und die Nieuwe Kerk in Amsterdam 1912. Auch ist Michael Maarschalkerweerd noch als Autor vieler Veröffentlichungen hervorgetreten. Am bekanntesten wurde sein Buch 'Over orgels' von 1907, das viele Wissenwerte über den Orgelbau enthält.

Utrecht, Rijswijk 1992

Paul Houdijk [Einleitung]
Vorsitzender der Katholischen Dirigenten- und Organisten-Vereniging,
zweiter Organist der Röm.-Kath. Kathedrale St. Katharina in Utrecht.

Jos Laus [Orgelbeschreibungen]
Berater beim Kath. Glocken- und Orgelrat (K.K.O.R.),
Dirigent und Organist an der St. Bonifatiuskirche in Rijswijk.

Michael Maarschalkerweerd
(1838-1915)